

ELŐFIZETÉSI ÁRAK:

A kiadóhivatalban átvéve:	
Egész évre	16 kor.
Negyedévre	4
Helyben háshoz hordva:	
Egész évre	20 kor.
Negyedévre	5
Védőre postán szállítva:	
Egész évre	24 kor.
Negyedévre	6

TISZÁNTÚL

POLITIKAI NAPILAP

Megjelenik minden nap a hetű és
Könyv után: napok kivételével.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Nagyvárad, Apáczai-utca 2.

A szerkesztőség kéziratok visszaszolgáltatásán
vagy megőrzésére nem vállal kötelességet.

Hirdetések és hirdetések a
kiadóhivatalhoz intézendők.

Egyes szám ára 8 fillér.

✦ Tisza Kálmán.

Az újabbkori magyar állami és politikai életnek egyik legkiválóbb alakja, más féle vtizeden át Magyarországnak vaskezü miniszternöke, az európai híru államférfi: borosjenői *Tisza Kálmán* befejezte változatos pályafutását; mint e pillanatban jelzi a táviró Budapestről, hosszas, csaknem féleüvi súlyos betegség után reggel 7 óra 5 perczkor meghalt. Éppen mert hosszas betegség előzte meg, nem jött váratlanul e halálhír, mégis megilletődve állunk e gyászhir hatása alatt.

Az elhunyt államférfi nevét kitörülhetetlenül bevészte Magyarország történetébe; az utolsó negyedszázadot róla fogja elnevezni legillőbben a történetírás. Ezt el kell ismerni ellenségeinek is, a kiknek száma hasonlíthatatlanul nagyobb volt, mint barátaié, — de a kik ma éppen olyan részvétellel veszik körül ravatalát, mint barátai.

Nem úgy halt meg mint hős, a kinek kezéből a csatatéren csavarja ki a fegyvert az ellenség. Nem úgy halt meg, mint alkotó államférfi, ki virágjában hagyja ott alkotásait. Könyörtelen sors jutott neki osztályrészü: életében meg kellett érnie alkotásainak rombadőlését; életében meg kellett érnie bukását.

Most, mikor élettelen teste kiterítve fekszik budapesti Dégenfeld-palotának egyszerű termében, vele szemben el kell néznie minden gyűlöletnek és ellenségeskedésnek. Most, praesente cadavere, el kell ismerni legádázabb ellenségeinek is, hogy hazája érdekében sok hasznos dolgot alkotott, — de viszont, a halott iránt tartozó kegyelet minden legkisebb sérelme nélkül, az igazsághoz hiven konstatálni kell azt is, hogy az általa alkotott párt lejártá magát, rendszere megbukott, élete, működése nem volt igazán áldásos a nemzetre, mert nem értette meg a kor intő szavát, nem mozdította elő nemzete jogos érdekeit, különösen pedig mert mindent nem köz-, hanem rideg pártszempontból fogott fel s a szerint intézett el.

Amiért neki legtöbb üldözést és bosszankodást kellett szenvednie, hogy elhagyta az ellenzéki elveket, az volt *Tisza Kálmán*nak legkisebb hibája. Sokkal nagyobb és csaknem helyrehozhatatlan hibája mint államférfinek az, hogy a párturalom biztosítása végett meghonosította a korrupciót s védtelenül szolgáltatta ki a rendszere uralma alatt teljesen kipusztított népet az ő ellenségeinek.

Külső sikerekben gazdag volt az ő változatos, tüneményes pályafutása. Van közöttük olyan is, ami európai híruvé tette nevét, mint a boszniai okkupáció és a monarchiánk és Németország közt

létrejött szövetség. Ezeknek iniciatívája ugyan *Andrássy* dicsősége, — de meg kell vallani s be kell ismerni, hogy *Tisza Kálmán* közreműködése nélkül nem lehetett volna megvalósítani egyiket sem.

Ausztriával szemben gyenge, könnyen megalkuvó volt ugyan, de mégis ő vivta ki az »és« szócskát, melylyel az első rést ütötte az általa hirdetett merev közjogi konzervativizmuson.

A belpolitikában is nem egy siker fűződik nevéhez, de igazi áldásos alkotás nem maradt utánna. Nevét megörzi a történelem, de nem fog élni a nép szívében, ha száz szobrot emelnének is emlékére.

Sikereket és politikai ügyességet tekintve nagy államférfi volt, — de nem birt az igazi nagy államférfiaknak avval az érzékével hogy — (mint gr. *Andrássy*) — idejében vissza tudott volna vonulni a politikai pályáról, amelyen annyi dicsőséget aratott és éppen ez keserítette meg életének utolsó négy évét és éppen ez okozta bukását is.

Politikai pályáját Biharországban kezdte s dicsőségének legtöbb fényét (ha nem is melegét) szülővárosára Nagy-Váradra vetette és éppen itt érte a legkeserűbb kiábrándulás, éppen itt nyert váratlan és nem valami dicsőséges befejezést politikai pályafutása.

Az elhunyt nagy államférfi ravatalánál megilletődve állanak politikai ellenségei is. A politikában ugyan nincs helye a szentimentalizmusnak, de ezt a sorsot, melyet *Tisza Kálmán*ra mért a politikai élet s amelyet még családi bajok is szaporítottak, mégis kegyetlennek kell tartani.

Koporsójánál némuljon el az ellenségeskedés minden érzülete s adjon jogos helyet a megérdemelt részvétnék és kegyeletnek.

Dr. V. Gy.

Életrajza.

Tisza Kálmán szül. *Geszten* 1830 decz 10. Atyja *Tisza Lajos*, anyja *Teleki Julia* grófnő volt. Nevelését atyja különös gondja alatt nála idősebb testvérével *Lászlóval* együtt otthon a szülei háznál nyerte s annak vezetése Szőnyi Pálra bízott. A tanulói pálya befejezése után (1848) a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban lett számszeletti, később rendes segéd-fogalmazó. Midőn a kormány Debreczenbe tette át székhelyét, ő is vele ment, ekkor már mint fogalmazó. A szabadságharc leverése után testvéreivel együtt külföldre utazott s másfél évet a külföldi politikai, gazdasági viszonyok s intézmények tanulmányozására fordított. Különösen szorgalmasan látogatta a berlini egyetemet. Majd hazatérve, a családi birtokon gazdálkodásnak szentelte idejét. 1855. a *nagyszalontai*

ref. egyházmegye segédgondnokává választotta, amely díszes állást már atyja is viselte. Ekkor történt az a nevezetes szereplése, mely nevét egyszerre népszerűvé és ünnepeletté tette. Az 1859 szept. 1. kiadott pápens, mely a protestáns autonómiát gyökerében megtámadó intézkedéseket tartalmazott, ellenszegülésre hívta ki a protestáns egyház intéző köreit. A reformátusok tiszántúli egyházkerülete még azon év őszén Debreczenben tartott közgyűlésén napirendre tűzte a sérelmes rendelet tárgyalását. A visszautasításnak egyházi részéről *Balogh Péter*, világi részről *Tisza Kálmán* voltak meghatározottabb szószólói. Ugyanily értelemben szólalt föl *Tisza* a következő év jan. 11-iki gyűlésén, amidőn szintén minden engedmény vagy egyezkedés határozott visszautasítását ajánlotta, amelyet az egyházkerület csakugyan magáévá tett. Felekezeti különbség nélkül mindenki tudta, hogy a protestáns egyház szabadsága ellen intézett támadás csak befejezése az alkotmány megsemmisítésére irányuló törekvéseknek s Tiszában az alkotmányosság rendületlen bajnokát tisztelte. Az elősejtelmet az októberi diploma csakhamar igazolta. *Tisza* rögtön felismerte a veszélyt s magánkörökben ennél is a visszautasítást tartotta leginkább célravezetőnek. Egyházának később sem szűnt meg vezetője lenni (1867 óta a dunántúli református egyházkerület világi gondnoka). Most a hatalom őt is igyekezett behálózni, *Bihar vármegye főispánjává* nevezte ki, de ő azt nem fogadta el. Ugyanezen év (1860) aug. megnősült, nőül véve *Degenfeld-Schomburg Imre* gróf leányát *Ilonát*. Mig anyja részéről a Telekikkel, Bánffyakkal, Bethlenekkel stb., most neje részéről a Károlyiakkal, Podmaniczkyakkal, Odessalchiakkal jött családi összeköttetésbe.

Ellenzéki szereplése.

Az 1861-iki országgyűlésre Debreczen első kerülete választotta meg egyhangulag képviselőjének s az ezután egybegyűlt képviselők a ház második ülésén (ápr. 9.) őt választották meg első alelnökké. A megalakult országgyűlésen, melynek legfontosabb tárgya az országgyűlést megnyitó trónbeszédre adandó válasz volt, két nagy párt állott egymással szemközt, az egyik *Deák*kal élén felirat a másik *Teleki László* gróf vezetése alatt határozat alakjában kívánta közölni a felséggel az ország óhaját. *Teleki* halála után a párt vezetését *Tisza* vette kezébe s annak vezetését ő tolmácsolta s védte a tárgyalás folyamán. Az ismét beállott provizórius korszak (1861—65) *Tisza* tevékenységét nem zsidbasztotta meg, most a parlament helyett a sajtót használta föl eszméi megismertetésére. A Honban és a Magyar Sajtóban megjelent vezércikkei (Alföldi levelek, 1—6) a gazdaság, kereskedés, ipar legfontosabb kérdéseit, valamint a parlamenti felelős kormány és vármegyei rendszer összeférhetőségét veszik tüzetes tárgyalás alá. E nagy fontosságú tárgyra később (1865) ismét visszatért s *Parlamenti felelős kormány és megyei rendszer* című önálló röpiratban is elmondta nézetét, melynek tartalma az: »nem-hogy összeférhetetlenek lennének, de sőt ha jól szervezettek, kiegészítik egymást, mindenik ellensúlyozza a másiknak minden más viszonyok között nyilvánuló hibáit, pótolja hiányait.« Midőn a koronát különösen *Deák husvéti cikkének* hatása közelebb hozta a nemzethez s a királyi leirat 1865 decz. 10-ikére az ország-

gyűlést ismét összehívta, Tiszát ismét Debreczen választotta meg képviselőjének s ezen a nevezetes országgyűlésen *Ghyczy* Kálmánnal a balközép vezére volt. Befolyása és tekintélye 1867-től mindinkább emelkedett, s nem csökkentette ezt az a meghasonlás sem, mely pártja kebelében a delegációba lépés miatt merült föl, s amelynek orvoslására 1868 márcz. 17. *Nagyváradra* értekezletet hívott össze hol megalkották a híres *Bihari pontokat*. Neki és pártjának jelentékeny érdeme van abban, hogy az országgyűlés a német-francia háborúval szemben a semlegesség mellett foglalt állást, amely tény világtörténeti fontosságu; a nemzetiségi törvény is részben az ő szellemének bélyegét viseli magán. 1874. a balközép másik vezére, *Ghyczy* Kálmán belépett a kormányba s most Tisza egyedül vette kezébe a párt vezetését. 1875 febr. 3. tartott beszédének hatása alatt a *Billó* kormány lemondott s az 1861-ik közjogi alapon a Deák-párt s a balközép között *fuzió* jött létre. Az így alakult (1875 márcz. 3-án) egyesült *szabadelvű párt* kormányában Tisza a belügyminiszteri tárczát fogadta el. *Wenckheim* Béla báró lemondása után pedig 1875 okt. 2. *miniszterelnökké* kinevezetvén, a kormány vezetését is ő vette át s tizenöt éven át (1875—9.) ő volt Magyarország miniszterelnöke s a mellett 1875—87. közben megszakításokkal, amennyiben 1878 okt. 11-től decz. 5-ig pénzügy-, 1879 jul. 11-től szept. 25-ig személyköri miniszter) belügy-, 1887—90. pénzügyminisztere.

Miniszterelnöksége.

Miniszterelnöksége alatt megrázkódások is többször érték a kormányt. Így 1877-ben az Ausztriával való *kiegyezés* ügyében folytatott tárgyalások idejében le is mondott (febr. 7.), de senki sem merete helyette elvállalni az új kormányalakítás terhét; a következő évben pedig *Bosznia* és *Herczegovina* otkupációja miatt, amely az országnak nagy áldozatokba került, de a béke biztosítása, a monarchia hatalmi állásának emelése s keleti politikánk érdekei miatt elkerülhetetlen volt. A következő évben (1879) másik nagy politikai ténye volt az *osztrák-magyar monarchia* és *Németország között* létrehozott védő és támadó szövetség, mely az európai béke fentartásának egyik legerősebb biztosítékává lett. 1886-ban a *Janszky-ügy* rendítette meg kormányát. Az 1888 végén beterjesztett *véderőjavaslat* igen erős ellenzékkel idézett elő és Tisza állását a parlamentben megingatta. 1890 márcz. 13-án a *honosság* törvény *reviziójának* tárgyalása alatt tett nyilatkozata következtében, amelynek beváltása Kossuth kijelentései s pártjának magatartása miatt lehetetlenné vált, lemondott a kormányról s mint *közlegény* vonult vissza a párt kebelébe, hogy annak, mint egyszerű *nagyváradi képviselő*, továbbra is irányítója és tanácsadója maradjon.

Magyarország legújabb fejlődése, a korona bizalmának s a kiegyezésnek, a magyar állam tekintélyének ugy bent, mint a külfölddel szemben való megszilárdítása a közlekedés fellendülése, a pénzügyi helyzet javulása stb. mind első sorban az ő nevével áll kapcsolatban. A *főrendiház reformja*, a közegészségügyi és középiskolai törvény, a közigazgatási bizottságok létrehozása, a köztisztviselők minősítése, a nyugdíjtörvény, a nemzeti színház dotációja stb. mind az ő fáradozásainak köszönhető.

Mindenben inkább a *megalkuvásnak*, mint a gyökeres megoldásoknak volt az embere. Ezért gyakran és keményen támadták meg azon szempontból, hogy inkább a *pártokkal és egyénekkel való elbánásban ügyes*, mint szilárd elvek és eszmék után induló; inkább *taktikájának*, mint a nemzet szellemi és erkölcsi ereje kifejtésének köszöni hatalmát és annak tartósságát. Tisza politikájának jellemzését az a kijelentése foglalja magában, melyet az 1861-iki országgyűlésen (Apr. 19.) alelnökké megválasztásakor tett: *»Bátraknak kell lennünk nemcsak személyesen, de politikánkban is és mégis óvakodnunk kell a vakmerőségtől; nekünk okosoknak és előrelátóknak kell lennünk, de fölöttébb vigyázni egyszermind, nehogy ezen két magában megbecsülhetetlen tulajdon tulzása által gyáva politikát kövessünk s óvatosságból magunk*

adjuk fel azt, mit veszélyeztetni nem akartunk.«

Politikai szónoklatait pongyolaság jellemzi; a magyar parlamentnek aligha volt nála ügyesebb vitatkozó szónoka, aki bámulatosan tudta ellenfele beszédeit széttagolni, gyenge oldalait kimutatni, a humor, sőt sokszor a gúny fegyverével neveltségessé tenni, de szónoklati dísz és lendület hiába kerestünk beszédeiben. Nincs senki a magyar parlamentben, ki annyit és annyiszor beszélt volna a legkülönbözőbb kérdésekben, mint ő.

Miniszterelnökségének tíz éves jubileuma (1885. nov. 29.) és gondnokságának 25-ik évfordulója alkalmával (1892.) nagy ünnepségeket rendeztek hívei; a király 1880. a *Sz. István-rend nagykeresztjével* tüntette ki s ezenkívül a német fekete- és vörössas-rendjel, az olasz Lazarus-rend, a román csillagrend és a szerb Takova-rend nagykeresztjének stb. is birtokosa volt.

Mint közlegény.

Tisza Kálmán közlegényi szereplése is igen érdekes darabja nemcsak az ő életének, de a magyar parlamentarizmus történetének is. A közlegényi szerepbe nehezen tudott beleilleszkedni. Előbb tanácsaival dirigálta az utána következő kormányokat (Szapáry Gyula, Wekerle S. nro I., Wekerle S. nro II., Bánffy Dezső), különösen az egyházpolitika idején, melynek főmozgatója — ha csak a háttérből is — mindvégig ő maga volt, — később pedig a kulisszák mögül intézte intrikáit a pártban, melyben az ő hívei külön táborot alkottak.

Az 1896-iki Bánffy-féle választás megtizedelte pártját s megnövesztette Bánffy személyes csapatát. De még mindig igen nagy, mondhatni döntő befolyása volt Tiszának. A Házban ugyan sohasem szólalt fel, hanem *Nagyváradon* az egykori *Rózsabokorban* tartott beszédeiben jelezte politikájának irányát. Innét indult ki a híres *Tisza-lex* is.

A Tisza-féle törvényjavaslat.

1898 végén a Bánffy-kabinet ellen szövetséget ellenzék nemcsak a költségvetés tárgyalását akadályozta meg, hanem az indemnity megszavazását is, ugy előre látható volt, hogy az év végére törvényen kívüli állapot (ex-lex) áll elő. Tisza Kálmán decz. 6-án a szabadelvű párt értekezletén törvényjavaslatot terjesztett elő, melynek szó szerinti szövege a következő:

»Törvényjavaslat a kormánynak adandó felhatalmazásról. 1. §. Felhatalmaztatik a kormány, hogy arra az esetre, ha az 1899. év négy első hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló törvényjavaslat 1898. évi decz. 31-éig törvénynyé nem válnék, az államháztartás érdekében szükséges teendőket az ebben megállapított határok közt intézze. Felhatalmaztatik továbbá a kormány, hogy arra az esetre, ha a magyar-osztrák monarchia két államának kormányai által megállapított kiegyezési javaslatok ugyancsak folyó évi decz. végéig törvényhozási elintézését nem nyernének, az azokban tárgyalt ügyekre nézve a teljes viszonyosság biztosítása esetében amostani állapotot fentartsa. 2. §. E törvény érvénye 1899. évi decz. 31-éig tart de előbb is megszűnik az államháztartással kapcsolatos ügyekre nézve, amint az 1899. év négy első hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló törvény megalkottatott; a többi ügyekre nézve pedig akkor, amikor azokat illetőleg a törvényhozás másképen intézkedett. E törvény végrehajtásával a kormány bizatik meg.«

A javaslat indoklásában Tisza Kálmán kiemelte, hogy talán eléri a szabadelvű párt azt, hogy legalább az indemnity-javaslat kellő időre törvénynyé válik. Másrészt a törvényjavaslatnak beterjesztése által gátat vetni kívánunk annak, hogy az előre láthatólag bekövetkező szomorú eset bárki által könnyű szerrel felhasználható prec edenssé ne válhassék. Mert a javaslat benyújtása után ezt csak oly kormány és oly viszonyok közt használhatja fel, amely arra is hivatkozhatik, hogy a képviselőház kétségbe nem vonható számszerű többsége előzetesen nyilvánította és a törvényjavaslat

benyújtásával dokumentálta az egyetértést és szolidaritást abban, hogy e rendkívüli eljárás az ország és a nemzet érdekében az adott viszonyok között mint ideiglenes és kiegészítő feltevéstől szükséges volt. A javaslatot 234 szabadelvű párti képviselő írta alá; azok pedig, akik az aláírást megtagadták, számszerint 32, a pártból kiléptek. A kilépett »disszidensek« az 1899. január 1. létrejött ex-lex idején ugy az obstrukcióval, mint a kormányval és többséggel szemben törvényes uton keresték a kibontakozást, mely a Széll-kabinet megalakulásával (febr. 26.) tényleg meg is történt.

Bukása.

A *Széll kormány* által inaugurált rendszerben különösen a volt nemzetipárt beolvadása után mindinkább hanyatlott Tisza Kálmán napja. Az *összeférhetetlenségi* törvény alkotása alkalmával Széll *Szilágyi* Dez ő és *Apponyi* Albert gróf befolyásával teljesen megtörte őt és gárdáját. Ez alkalommal Tisza avval is fenyegetődzött, hogy kilép az általa alapított szabadelvű pártból, — de persze nem váltota be fenyegetését, bár Széll és pártja megtagadták Tisza kívánságainak teljesítését.

Ami még hiányzott Tisza teljes bukásához, azt meghozta az októberi emlékeztetés, történelmi nevezetességű *nagyváradi* választás, mely az egykori híres generálst megfosztotta örökösnek élt mandátumától s ugyanakkor a biharmegyei körülbekében a gárda utolsó lovagjai is megbuktak, — ha *István* gróf és *Orley* Kálmán is nehezen jutottak mandátumhoz.

Azóta csak betegség volt Tisza Kálmán élete. Széll ugyan kerített neki Erdélyben (Abrudbánya) mandátumot, de már nem élvezhette annak örömeit, egyszer sem jelenhetett meg a Házban, hajdani dicsőségeinek színhelyén.

Betegsége és halála.

Napok óta az egész ország aggodalommal leste a beteg államférfi állapotáról szóló híreket. A sajtó minden közege ugyszólván óránként kapott éjjel-nappal értesítést a válságos betegség lefolyásáról és sietett minden lap közölni értesüléseit olvasóival, kik rendkívüli érdeklődéssel és részvétellel kísérték a betegség minden fázisát.

Az utolsó hírek már mindenkit meggyőzték róla, hogy a betegségnek Tisza szívós természete sem tud tovább ellenállni. Hogy eddig is megküzdött vele, az orvosi tudományak mesterműve volt.

Éjjel egy óra után vettük az utolsó tudósítást a beteg állapotáról, mely már az utolsó küzdelemről számolt be.

Ma reggel hét óra után telefon csilingelése a halál beálltának hírére tudatta.

A halál híre.

Budapest, már. 23. Reggel 7 óra 20 percz. (Saját tudósítónk telefonjelentése). *Tisza* Kálmán ma reggel 7 óra 5 perczkor meghalt. Fájdalomtól megtört családja rögtön tudatta e lesújtó gyászhirot a kabinet iroda után a király ő felségével, *Széll* miniszterelnökkel, a kormány tagjaival, *Apponyi* Albert gróf képviselőházi és *Csáky* Albin gróf főrendiházi elnökkel s a politikai közélet más kitünőségeivel. A Sándor-utcai Dégenfeld palotára kitűzték a gyászlobogót.

A szerkesztésért felelős:

Dr. VUCKICS GYULA.